

עין יצחק

פינת ההלכה של ערב שבת
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
נשיא בית הדין הרבני הגדול
ובעל ה'ילקוט יוסף'

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי, הרב מרדכי גור | פר' אחרי-קדושים תשע"ח | גליון מס' 81

עשיית ביטוח חיים

אם יש בזה חסרון באמונה | פתיחת פה לשטן | נתיחה לאחר המוות | לעשות הכל עפ"י היתר עיסקא

וניתן עמהם, הילכך אין לאסור רבית לעכו"ם שמא ילמוד ממעשיו. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (יו"ד סי' קנ"ט ס"א), ומשמע שאין לחוש בזה משום חוסר בטחון בהשי"ת, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, אלא כיון שעל פי הטבע אנו מוכרחים לשאת ולתת עמהם, התיירו גם איסור רבית לעכו"ם.

'ארור הגבר אשר יבטח באדם'

וכן פסק בשו"ת פרי השדה (ח"ב סימן מ"ד) להתיר לעשות ביטוח חיים, והביא סמך לזה מדברי התוספות (קידושין מ"א ע"א) שאסור לאדם שיקדש את בתו קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוגי אני רוצה, וכתבו שעכשיו אנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו כשהן קטנות, מפני שבכל יום ויום הגלות מתגבר עלינו, ואם יש סיפק בידי אדם לתת לבתו נדוניא היום, שמא לאחר זמן לא יהיה סיפק בידו, ותשב בתו עגונה לעולם. ומשמע שאין בזה משום חוסר בטחון ואמונה בהשי"ת, וכמו שכתב הש"ך (יו"ד סי' קנ"ט סק"ב) כיוצא בזה בענין היתר הלוואה ברבית לגוי בזמן הזה, כדברי התוס' הנ"ל. וסיים שזהו מה שכתוב 'ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו', שהמשתדל לצורך פרנסתו וסומך אך ורק על חסדיו של בשר ודם ומסיר מבטחו מהשי"ת, זהו בכלל ארור, אבל המאמין בכל דרכיו כי הקדוש ברוך הוא סיבת כל הסיבות, אלא שעושה השתדלות לצורך פרנסתו, אין זה בכלל מניעת בטחון, כי מכל מקום בטחונו בה'. לפיכך מותר לעשות ביטוח חיים כשהוא בוטח בה', שגם זה מן השמים, שנועדים אנשים לעשות עסק בזה לטובת בני אדם, ויודע שאין שום דבר בלי השגחת הקדוש ברוך הוא, ולית אתר פנוי מיניה.

פתיחת פה לשטן

גם בשו"ת לחם שלמה (יו"ד ח"ב סי' ס"ז) נשאל בנידון דידן, אם אין בזה משום לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה, שפותח פה לשטן, שאם ח"ו ימות, והשיב שאין בזה שום חשש כלל, שהרי כתב בשו"ת הריב"ש (סימן קי"ד) שמותר לאדם בריא להכין לעצמו קבר ותכריכין לכבודו ואין שום חשש בזה, וכמו שאמרו במנחות (מ"א ע"א) "ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו", והביא עובדא על הגאון אחד שעשה בעצמו ביטוח הנ"ל, ואילו היה בו איזה נדנדוד עבירה לא היה עושה בעד כל חללי דעלמא. וכן כתב בשו"ת קב חיים (סימן כו) שאין בזה משום אקדומי פורענותא לנפשיה, וכמו שכתב הריב"ש, וגם משום מניעת בטחון אין לחוש. וכן כתב הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (ח"ד או"ח סימן קי"א).

נתיחה לאחר המוות

ובהיות שבפוליסות ביטוח מסויימות קיים סעיף בנספח לביטוח למקרה מות בתאונה ח"ו, הקובע, כי לחברה לביטוח תהיה הזכות לבדוק את הגופה ולבצע בה נתיחה שלאחר המות בדרך שתיראה לה, יש להבהיר ולהזהיר שעל פי ההלכה אין מקום להתיר להסכים

שאלה: האם רשאי אדם מצד ההלכה לבטח את עצמו בביטוחים שונים, ביטוח חיים וכיו"ב, או שמא יש לאסור, משום שנראה כאילו אין לו ביטחון בהקדוש ברוך הוא, שביכולתו להעשירו ולהשאיר אחריו ממון רב לפרנסת יורשיו ולרווחתם, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט?

תשובה: במדרש שוחר טוב (מזמור כ"ג) שנינו: "רבי אליעזר בן יעקב אומר, 'למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה', יכול יהא יושב ובטל? תלמוד לומר 'בכל אשר תעשה'. אם עושה - מתברך, ואם אינו עושה - אינו מתברך". ומבואר שעל האדם מוטלת חובת ההשתדלות לפרנסתו, אלא שעליו לבטוח בה', שעל ידי השתדלותו ימציא לו פרנסתו. ואמנם שנינו במשנה (מסכת סוטה מ"ה ע"ב) "משחרב בית המקדש פסקו אנשי אמנה, שנאמר 'הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם'. 'אנשי אמנה' - אלו המאמינים בהקדוש ברוך הוא, כדתניא רבי אליעזר הגדול אומר: מי שיש לו פת בסלו ואומר 'מה אוכל למחר', אינו אלא מקטני אמנה", ולכאורה נראה שלא כדברי המדרש, אולם ביאר המהרש"א (סוטה שם) שמה שאמרו כן זוהי משנת חסידים, שמאמינים שהקדוש ברוך הוא זן ומפרנס לכל חי מקרני ראמים עד ביצי כנים, ולכן הזכירו על זה במשנה את הפסוק 'הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם', דוקא חסיד, מה שאין כן מדת כל אדם, ומשמע שעל כל פנים אין איסור מן הדין, כשמשתדל להשיג יותר מהמזון של אותו היום לצורך מחר, או חודש או שנה, ובלבד שלא יסיר מבטחו מהקדוש ברוך הוא, ולא יאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה.

וכן כתב רבינו המאירי בפירושו למשלי (יט כא) שעל האדם לתת בטחונו בהשם יתברך בכל עניינו, ולא יסמוך על השתדלותו וחריצותו בלבד, עד שיאמר 'כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', אבל ישתדל בזה ויתלה בטחונו בהשם יתברך, ולא שימנע ממנו ההשתדלות, כי בכל הדברים הזריזות משובחת והעצלות מגונה, אלא עם השתדלותו ישים בטחונו בהקדוש ברוך הוא, ויתלה בו הצלחתו, וכמו שנאמר 'פן תאמר בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'. ולכן גם המבטח את עצמו בפוליסת ביטוח, אין בזה שום חשש איסור מן הדין, כיון שהוא מאמין שהכל על פי השגחת השי"ת, אלא שהוא כחלק מההשתדלות.

הלוואה לנכרי בריבית

התוספות (בבא מציעא ע' ע"א) כתבו בשם רבינו תם, שאף על פי שאסרו חכמים להלוות לנכרי ברבית, שלא ילמוד ממעשיו, אלא אם כן בכדי חייו, מכל מקום נהגו עכשיו להקל בזה, לפי שיש עלינו משא מלך ושרים, והכל הוי כדי חייו, ועוד שאנו שרויים בין האומות ואי אפשר לנו להשתכר בשום משא ומתן, אם לא נישא

שבט הלוי (ח"ב סי' ר"א) ושכן רבו הגאון רבי מאיר שפירא בשו"ת אור המאיר (סימן ע"ד).

הכל עפ"י היתר עיסקא

לעומת זאת יש להוסיף סעיף בפוליסת הביטוח, שהכל נעשה על פי היתר עיסקא, כדי להנצל מאיסור רבית, וכמו שנהוג לעשות בבנקים בישראל שחותמים שכל ההלוואות נעשות עפ"י היתר עיסקא. ולמסקנא, מותר לאדם לבטח את עצמו בביטוחים שונים, ביטוח חיים וכיו"ב, ואין בזה משום חוסר בטחון בהקדוש ברוך הוא, ולא משום פתיחת פה לשטן, ובלבד שהכל ייעשה על פי ההלכה על יסוד תורתנו הקדושה, אשר 'דרכה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'.

בדרכו של מרן

משא דברי מרן הראשון לציון שליט"א במעמד הקבלת פני רבו
 הוה"מ פסח, יום ב' י"ז ניסן תשע"ח

דיעת כללי הפסיקה

רבינו תם חלק על הסבא שלו – רש"י. כאשר הוא היה תינוק, הוא ישב על ברכיו של רש"י ולקח את התפילין של רש"י והשליכם על הארץ, ואמר רש"י: זה כשיגדל – יחלוק עלי. וכך היה. הוא חלק עליו וטען שכביכול חס ושלום רש"י לא הניח תפילין כשרות. וכי לא ידע שרש"י הוא רבן של ישראל?? הוא לא ידע מי זה? ודאי שידע! אבל הוא ידע שזו דרכה של תורה. כל מי שפוחח גמרא רואה בכל דף מחלוקת תנאים ואמוראים, ראשונים ואחרונים, ובלבד שיכוין לבו לשמים, ובלבד שיחשוב על כל הסברות ועל כל הצדדים ויגיע להכרעה.

מרן זצ"ל מסר את נפשו בעניני הלכה, וזה לא היה לו קל, הוא סבל הרבה מאבקים במשך כל החיים. כל פעם 'חדשים לבקרים' מישוהו בא ויצא נגדו. והרב נלחם והדריך אותנו שכשם שנלחמים על השקפה הנכונה, כך יש להילחם גם על דרך ההלכה הנכונה, ההלכה הצרופה.

בני התורה היקרים, האברכים היקרים, תמשיכו גם אתם בדרכו של מרן. אתם רואים את ההלכה, פותחים ורואים מערכה לקראת מערכה, ורואים את כללי הפסיקה שיש לנו, כמו מי להכריע. לא תמיד הולכים אחרי הרוב. כתב מהר"ם בן חביב בספר גט פשוט (סוף הספר, סי' ה) שמה שכתוב בתורה 'אחרי רבים להטות' זה נאמר בסנהדרין, שנחלקו פנים אל פנים ואחד שמע את השני, אבל זה לא נאמר בספרים. רבי חיים פלאג'י לא ראה את החתם סופר, והחתם סופר לא ראה את מרן החיד"א, ואפילו הכי – כתב מרן הבית יוסף בהקדמתו – מצד הנהגה, לא מדין 'אחרי רבים להטות', הולכים אחרי רוב הפוסקים. אך 'רוב הפוסקים' צריך שיהיו רוב מנין ורוב בנין. צריך לראות מי הם הפוסקים האלו. אי אפשר להגיע להכרעה ההלכה בלי ידיעת כללי הפסיקה.

ומי לנו גדול ממרן הבית יוסף, כמה היה טרוד בכתיבת החיבורים שלו, 'בית יוסף', מי שילמד בית יוסף אבן העזר הל' כתובות, גיטין ויבמות, חושן משפט ויורה דעה. הוא היה טרוד בלימוד העצום שהיה לו להנחיל תורה לעם ישראל, ועזב את הכל וישב וכתב ספר 'הליכות עולם' – כללי הפסיקה. כי ידע מרן הבית יוסף שלא מספיק שאברך ילמד את הש"ס, ילמד את הראשונים, ילפף וידון בדבריהם – דבר הנצרך וחסוב, ללא ספק – אלא צריך לדעת גם את כללי הפסיקה, מתי להכריע כך ומתי להכריע כך. ואת זה מרן הבית יוסף לימד אותנו, והלכו בעקבותיו הרבה מגדולי האחרונים שכתבו לנו ספרי כללים. מרן זצ"ל בספריו, יביע אומר ושאר הספרים, כמה ישב על המדוכה הזו, וכמעט בכל תשובה הרב מגיע לענין כללי הפסיקה.

חינוך ואימץו

לכן גם לאברכים, תלמדו גם את כללי הפסיקה. תלמדו ש"ס, תלמדו בעיון, ראשונים ואחרונים, אחרוני אחרונים, תפלפלו, אבל האיך להכריע את ההלכה? תדעו את כללי הפסיקה! 'ספק דאורייתא לחומרא', ספק דרבנן, 'איתחזק איסורא', ספק ספיקא, לא חסרים כללי הפסיקה. תלמדו בזה ותמשיכו ללכת בדרכו של מרן זצ"ל, ותילחמו בדבר הזה, וזה לא יהיה קל. יעמדו נגדכם מי שמתנגד ויאמרו לכם הלכה כך והלכה כך. תעמדו בדרככם, תלמדו בדברים האלו, להילחם מלחמתה של תורה לאמתה של תורה.

אני מברך את כל האברכים היקרים וכל בני הישיבות שנמצאים כאן – בן פורת יוסף – לאלפים ולרבבות. מי פילל ומי חשב שכן יהיה לנו – ברוך ה' – אצל הספרדים כל כך הרבה בחורי ישיבות, כל כך הרבה רבנים, כל כך הרבה מו"צים, זה דבר נפלא. אין ספק שמרן בשמים שמח מאד לראות כל כך הרבה אברכים. תמשיכו בדרכו של מרן, בהתמדה, בעסק התורה, שאיפה לדעת את כל התורה, ש"ס, ראשונים, אחרונים, לדעת האיך לפסוק הלכה למעשה, ותעלו מעלה מעלה בתורה וביאת שמים, והיה שמכם כשם הגדולים אשר בארץ, 'ישראל אשר בך אתפאר' לגאון ולתפארת, אמן ואמן.

לסעיף זה, שגדולה חומרת האיסור של נתיחת מתים וניווולם, כמבואר בגמרא (חולין י"א ע"ב, ובבא בתרא קנ"ד ע"ב), וכבר צווחו על זה בשו"ת נודע ביהודה (תנינא, יו"ד סימן ר"י) ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן של"ו) ושאר אחרונים. ועל כיוצא בזה אמרו (כתובות נ"ו ע"א) שכל המתנה על מה שכתוב בתורה – תנאו בטל, ואסור לכל אדם להסכים מראש לתנאי שכזה לבצע בגופו ניתוח שלאחר המוות, שאין לאדם רשות ובעלות על גופו ונפשו, שהכל הוא קנינו של הש"ת יוצר האדם. וכמו שכתב הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם (סוף פרק י"ח מהלכות סנהדרין), וכן כתב בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (הלכות נזקי גוף ונפש ס"ד), ולכן אין מחילה מחיים מועילה בזה, וכן כתב בשו"ת דעת כהן (סימן קצ"ט), וכן פסק הגר"ש ואזנר בשו"ת

כתיבה: הרב יצחק קורלנסקי

כבוד הרבנים הנכבדים, הדיינים, חברי בית הדין הגדול, ראשי אבות בתי הדין, רבני ערים, ובראשם כבוד נשיא מועצת חכמי התורה מרן רבינו שלום כהן, ראש ישיבת 'פורת יוסף', שהקב"ה אריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים וימשיך להנהיג אותנו עד ביאת גואל צדק אמן. כבוד ידידי יו"ר התנועה שלנו, שר הפנים הרב רבי אריה דרעי הי"ו, שימשיך עוד לזכות את הרבים ולעשות עוד כהנה וכהנה. כבוד כל הפוסקים, חברי הכנסת, נציגי הציבור בעיריית השונות, קהל קדוש, ובעיקר – בני הישיבות ה' עליהם יחיו, שיעלו מעלה מעלה בתורה וביראת שמים לגאון ולתפארת.

מאבק על השקפה נכונה

מורי ורבותי, למדנו מאחינו האשכנזים דבר טוב – להילחם בעניני השקפה. יש השקפה של בני תורה, השקפה של תורה, מה זה? שכן תורה ישב וילמד תורה כל היום, ולא יהיה לחצאי'ן 'לשליש ולרביע' - לא שמענו, בישיבה תיכונית או בישיבת הסדר! יש את ההשקפות הנכונות, שכן תורה ישב כל היום ויעסוק בתורה וישאף להיות למורה בישראל.

מאבק על דרך ההלכה

וכשם שאנחנו נלחמים בעניני השקפה, וזה דבר טוב והגון, כך מרן זצ"ל לימד אותנו להילחם גם בקו ההלכתי הנכון, שלא כל אחד יתחיל להמציא דברים מראשו - קולות למיניהם או חומרות למיניהם. כתוב בירושלמי (תרומו פ"ה ה"ג, ועי' תשב"ץ קטן סי' תקלו, וש"ך יו"ד סי' רמב) שכשם שאסור להתיר את האסור, כך אסור לאסור את המותר. יש לנו שולחן ערוך, יש לנו פוסקים וצריכים לדעת לנהוג כמו הפוסקים. מה שאסור – אסור, חס ושלום לא לסטות ימין ושמאל, ומה שמוותר – מותר. ומרן זצ"ל נלחם במשך שנים להעמיד את ההלכה על תילה.

הסערה בעקבות פסק מרן

לפני למעלה משישים שנה חל ליל פסח בשבת, כמו השנה, ואז מרן פרסם את התשובה שלו בענין ברכת 'מעין שבע' אם לאומרה בליל שבת שחל בו פסח, או לא לאומרה. וכידוע שמרן השולחן ערוך (או"ח סי' תפז) פסק על פי דברי הטור בשם ספר העיטור שכתב בשם רב נסים גאון, שכיון שליל פסח 'ליל שימורים הוא לה', אין צריך לומר ברכת 'מעין שבע'. וישנם קרוב לשלושים ראשונים שפוסקים כך. ואף שבשבלי הלקט (סי' ריט) ועוד חולקים, הרי כמעט בכל הלכה מחלוקת, ויש לנו את כללי הפסיקה. מרן בבית יוסף ובשולחן ערוך פסק כדעת רוב ככל הראשונים שהמברך ברכת 'מעין שבע' בליל פסח שחל בשבת, הריהו מברך ברכה לבטלה.

ידוע שדעת הרש"ש – המקובל הגדול האלקי, שכן לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, והיו כמה מרבני המקובלים שהחזיקו בדעתו, ובזמנו כאשר מרן פרסם דעתו שהתבססה על פי הראשונים והאחרונים ובראשם מרן השולחן ערוך, זה לא היה לו קל. הוא הלך אז במחנה יהודה כדי למסור שיעור, וכפי שהוא בעצמו סיפר לי – זרקו עליו עגבניות, האיך הוא מעיז לחלוק על הרש"ש והבן איש חי? ! והוא קיבל את זה מאד קשה. כמה שהוא היה מנהיג אבל הוא גם היה רגיש, והוא נפל למשכב. באותה שנה בליל הסדר הוא לא ישב אתנו בשולחן, הוא שכב במיטתו ארבע מחום, ובקושי יכל לקיים לעצמו את מצוות הלילה – אכילת מצה, ארבע כוסות וכו', והאמת הרבנית ע"ה הלכה ברגל לביתו של ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטיה, "תבוא תראה את הרב נפל למשכב, עם חום גבוה, בגלל מה שרדפו אותו על הלכה שפרסם שלא מברכים ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, מה? וכי זאת לא דרכה של תורה? !".

למחרת הוא בא, הוא לקח אתו את כל רבני ישיבת 'פורת יוסף', היו הם המקובל האלקי הגאון רבי אפרים הכהן צוק"ל, רבי עזרא עטיה – ראש הישיבה, ורבי יעקב עזר. משלחת רבני 'פורת יוסף' הלכו ברגל ביום טוב ובאו לבית של מרן כדי לחזקו ולעודדו. יתכן והם חלקו עליו בהלכה, איני יודע מה הם סברו, האם לברך או לא, אבל הם הבינו שמרן עשה את זה לשם שמים, בגלל שכן הוא הבין שזו דרכה של תורה.